

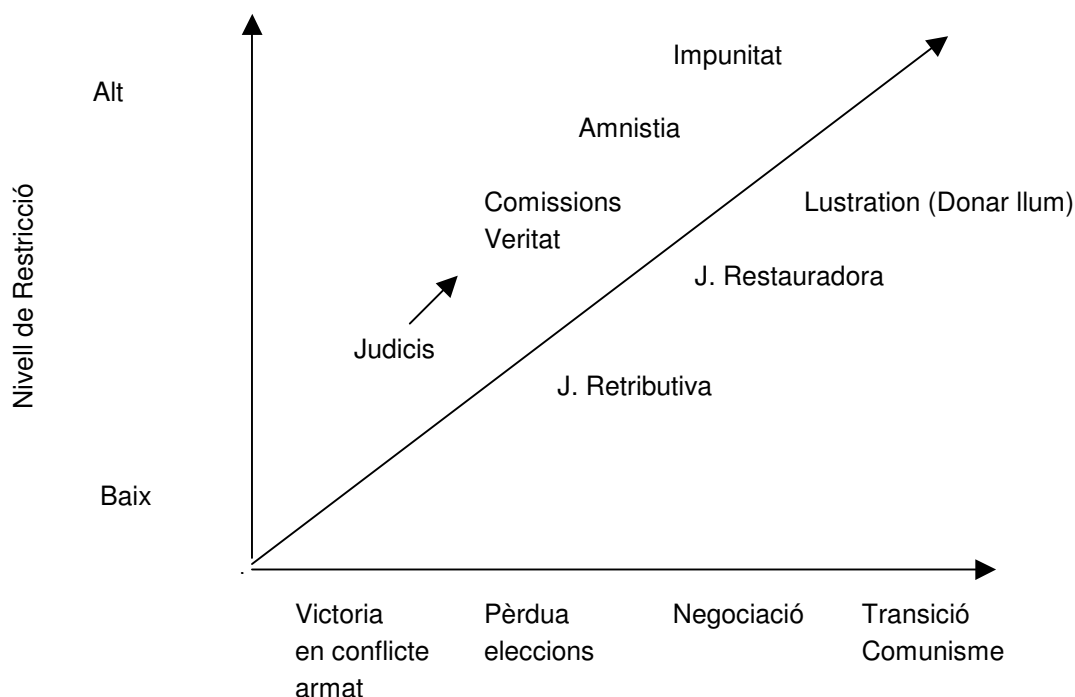
És realment impressionant descobrir com, després de dècades d'història falsificada i manipulació ideològica, res no ha estat oblidat
Václav Havel, 1993

Les Comissions apareixen típicament en moments de transició en societats dividides, després d'una situació de conflicte continuat. En aquest context, un estat hauria d'intentar assolir els següents objectius per respondre als abusos del passat: castigar als perpetradors, establir la veritat, reparar i fer front als mals realitzats, aportar respecte a les víctimes i prevenir abusos futurs. En la majoria de les transicions el factor essencial a l'hora d'enfrontar-se amb el deure de perseguir els responsables de violacions de drets humans no ha estat l'estricta compliment de les lleis internacionals realitzades *ad hoc*. Les decisions fetes pels governs de transició respecte a temes de justícia retroactiva no s'han fet a partir de consideracions morals o legals sinó que han estat dictades, més aviat, pel tipus de transició i per les polítiques i dinàmiques particulars que s'hi produeixen. En aquest context i de manera molt simplificada els models de transició es poden referenciar a partir de quatre categories:

- victòria total per a un dels bàndols o costats en un conflicte armat, amb la II^a Guerra Mundial, com a exemple paradigmàtic. En aquest cas els aliats van optar per un model retributiu, gràcies a la victòria total, exemplificat amb els judicis de Nüremberg. Amb tot, fins i tot les persecucions més exitoses no resolen el conflicte del dolor associat als abusos del passat, i les autoritats han tendit a buscar processos de recerca de la veritat con una estratègia central per respondre a les atrocitats del passat.
- la transició que es deriva de la pèrdua de poder a les urnes per part d'un règim autoritari, com podria ser el cas xilè. En molts casos, aquells que han ocupat el poder mantenen una situació de privilegi i són capaços de promulgar lleis d'amnistia per abusos de drets humans del passat abans de que es produeixi el traspàs total a la democràcia. En aquest cas la nova democràcia prova de trobar una solució legal a partir d'una caterva de models de justícia retributiva i restauradora ja sigui a través de comissions de la veritat, reparacions o persecucions limitades;
- transició a partir del compromís i les negociacions de les parts en conflicte, com seria el cas de Sud-àfrica, Guatemala o el Salvador. En aquest cas la justícia esdevé, per necessitat, un projecte restaurador per aconseguir establir una veritat moral del que va passar. En aquests contextos la justícia pren la forma de les comissions de la veritat i d'amnisties limitades;
- i transicions des del règim comunista com els països de l'est europeu. En aquests casos les transicions a la democràcia es caracteritzen per una baixa retribució en forma de judicis i un procés poc elaborat de recerca de la veritat en cossos com les comissions de la veritat. En canvi, aquestes nacions s'han refugiat en lleis generals de *lustration*, que podrien traduir-ho com a "donar brillantor, llum, fer aparèixer" informació.

La relació de les noves democràcies en transició amb la justícia retroactiva ve determinada per aquests quatre models, que la fan, en cada cas, més o menys restrictiva.

Noves Democràcies en Transició i Justícia Retroactiva¹

Hem d'entendre doncs, en quin context apareixen típicament les Comissions de la Veritat. Però fins i tot on no hi ha canvis de règim les Comissions de la veritat poden ser institucions amb un important rol a jugar. D'acord amb el professor Yael Tamir² es podrien justificar per l'obligació moral de conèixer i recordar els episodis tràgics del passat, independentment de les conseqüències socials que se'n puguin derivar, perquè ajuda a visualitzar que qui ha errat no quedarà impune.

Una definició

D'acord amb els plantejaments d'una de les institucions que més ha assessorat en el disseny de Comissions de la Veritat arreu del món, l'International Centre for Transitional Justice (ICTJ), podem anomenar "Comissions de la Veritat" aquells cossos que comparteixen les següents característiques:

- Els que es centren i es focalitzen en el passat.
- Els que investiguen models d'abús en un període de temps, més que en un moment específic i puntual.
- Són un cos temporal, que opera típicament entre sis mesos i dos anys, i que acaba la seva tasca amb la redacció d'un informe final on s'inclouen les dades

¹ BORAINÉ, Alex. *A country Unmasked*. Oxford University Press Southern Africa. Cape Town 2000. Pp.384

² TAMIR, Yael *The Relevance of Truth Commissions in Different Types of Conflicts*. Dins de *Truth Commissions: A Comparative assessment*. Publication of the Harvard Law School Human Rights Program. 1997. Pp. 9-10. Tamir és professora de Filosofia a la Universitat de Tel-Aviv.

de les víctimes i recomanacions per a que els fets ocorreguts no es tornin a produir.

- Els que tenen un origen oficial, i ser autoritzades o auspiciades per un estat (i a vegades també per l'oposició armada en el cas d'acords de pau i la mateixa ONU). Aquest estatus oficial dota a les comissions de major accés a fonts d'informació oficial, augmenta la seguretat dels que duen a terme les investigacions i aparentment, facilita que les seves descobertes i recomanacions siguin fetes públiques i tingudes en consideració per la població i els governants.

Amb tot comparteixen alguns elements més:

- totes investiguen repressions motivades o auspiciades políticament dutes a terme per mantenir o augmentar poder i debilitar els opositors, afectant a centenars de persones.
- Moltes comissions han estat creades per ser un element central de reconciliació en les transicions polítiques d'aquests països.

Aquesta definició de mínims però demanda d'una certa explicació més.

Hi ha moltes persones que han posat en quarantena el mateix nom de Comissions de la Veritat. I diuen que aquests cossos o òrgans haurien de citar-se com a "Comissions d'esclariments de fets i imaginaris" o "Comissions d'algunes de les veritats". Molt més seriosament parlen de simples Comissions d'Investigació. Però amb tot el nom de CV ha quallat i difícilment hi haurà tornada enrere.

A través de les Comissions es busca conèixer les causes de la violència, identificar els elements del conflicte, investigar els fets més greus de violacions dels drets humans i establir les responsabilitats polítiques corresponents a cada col·lectiu en el conflicte.

Són organismes d'investigació creats per ajudar a societats que han afrontat greus situacions de violència política, racial o de guerra interna, a enfrontar-se críticament al seu passat, per tal de superar les profundes crisis i traumes generats per la violència, evitar que aquests fets es produeixin en un futur proper i intentar crear un espai per la convivència allà on ha estat malmesa³. Sigui quin sigui el cas, règims pretèrits i oposició han actuat i han dut a terme actes que marquen la història d'un país de manera transversal, i que necessiten d'organismes que afectin de manera igualment transversal la societat que ha estat enfrontada, i així, trobar un mínim comú denominador que permeti construir un futur amb el passat posat en clar. Els mandats de les Comissions tot sovint ho demanden. Són doncs organismes que tracten el passat amb una inevitable vocació i orientació al futur.

Aquesta investigació obre la possibilitat de reivindicar la memòria de les víctimes, proposar una política de reparacions i rehabilitació pels danys que se'ls ha causat. La

³ CUYA, Esteban. Las Comisiones de la verdad en América latina. Ponència publicada pel Numberger Menschenrechtszentrum. 1996. Pg.4.

definició de l'ICTJ queda, en aquest sentit, coixa. La focalització en les víctimes, en tant que matèria primera i font d'informació primària amb la que han de treballar ha estat un dels elements comuns de totes les Comissions de la Veritat investigades. El contacte amb les víctimes ha fet que aquests cossos hagin anat centrant-se cada vegada més en la víctima i ja no es concep una Comissió que no compti amb programes d'ajut per a aquestes, i l'exigència en les recomanacions de l'informe final de quines mesures hauria de prendre l'Estat per dotar a les víctimes d'un corpus de reparacions mínimament digne.

No hem d'oblidar que les CV són cossos que intenten sistematitzar el record i els patrons d'abús d'una història traumàtica, més enllà de l'esclariment de casos individuals, posant especial èmfasi en el tracte a les víctimes de violacions de drets humans, a les que s'escolta i es fa costat des d'un organisme idealment oficial. La víctima pot expressar per primera vegada el sofriment davant d'una entitat que escolta, anota, comprèn i oficialitza aquest sofriment i mancances.

D'altra banda, de manera complementària i en funció del context polític i institucional en el que es desenvolupa, les Comissions poden ser un element de lluita contra la impunitat, ja sigui a partir de la tramesa de denúncies recollides per la Comissió a les Corts de justícia o per l'exposició pública de les responsabilitats dels individus. Parlem de justícia restauradora per davant de la justícia punitiva, com una de les justícies transicionals possibles.

Les Comissions són generalment un cos oficial i poden constituir-se amb els auspicis de diferents organismes, poders executius o legislatius o per decret presidencial, i des de posicions polítiques diverses. Però no sempre és així. Poden ser creades per organismes nacionals o internacionals, intergovernamentals i no oficials com les dutes a terme des d'ONG's o determinats sectors de l'església.⁴ En aquests casos però la seva legitimitat i èxit queden molt reduïts i queden fora de la definició més exacta amb la qual treballarem.

Les Comissions són organismes establerts de manera temporal i generalment acaben amb la redacció d'un informe final. Una comissió de la veritat, oficial o no oficial, té el dret de ser reconeguda com a tal pel fet de que es publiqui finalment un Informe, que ha de ser públic i posat a disposició de la majoria d'estaments de la societat civil, i que ha d'actuar, com a mínim, com un intent sistemàtic de reconstruir el passat exposant les causes i evidències de les violacions reiterades dels drets humans.

Normalment a més, les Comissions de la Veritat complementen altres respostes nacionals davant els reptes de reconciliació i reconstrucció social durant períodes de transició política, econòmica i social. Són cossos amb capacitat de transformació i catalitzadors de sentiments que manquen a les altres mesures d'ajust econòmic estructural o de vertebració dels poders centrals de l'Estat.

⁴ BRONKHORST, Daan. Seven Observations on Truth Commissions. Amnistia Internacional. 1998. Article no publicat. Veure també annex final del treball.

Finalment una advertència: les Comissions de la Veritat estan fetes per assolir resultats limitats. En el millor dels casos són un ingredient que pot facilitar a mig i llarg termini el procés de reconciliació d'un país. Les comissions són un element transformador en potència, però normalment els recursos amb els que compta permeten actuacions menors que no satisfan les expectatives d'una gent que emmirallada en la paraula veritat queda perplexa en comprovar que els resultats de la seva veritat poden quedar diluïts en un informe final decepcionant. La veritat personal i la veritat de l'informe final poden diferir enormement i poden tornar a generar més frustració a gent que ha vist la Comissió com una última esperança de justícia.

Les altres Comissions

1. Tot i que no és l'objecte de la ponència si que és necessari parlar un moment de les anomenades Comissions Històriques de Veritat. Són aquelles que investiguen fets del passat ocorreguts i acabats molts anys enrere però que encara avui tenen la seva conseqüència visible. És el cas del moviment australià *Bringing them home*, on es denuncia i s'explicita la política sistemàtica de separació dels fills dels aborígens de les seves famílies per portar-los amb famílies blanques per promoure la seva assimilació. Amb la publicació de l'informe es va iniciar una política de reparacions i de perdó nacional sense precedents al país. Canadà, a partir de la *Royal Commission on Aboriginal People*, també ha iniciat processos d'investigació anàlegs amb les seves comunitats indígenes, i així ho han fet també els EUA admetent els experiments radioactius amb determinades persones de la seva pròpia població entre els 40s i els 70s i els experiments amb medicines contra la sífilis entre població negra entre d'altres.

2. Les *lustration initiatives* o accions per "donar llum" a informació amagada pròpies dels antics règims comunistes. Són petites comissions governamentals que elaboren lleis que permeten a qualsevol ciutadà conèixer les seves fitxes policíiques i tota la informació que es disposava d'ells per part del govern. A la vegada elaboren llistats de persones amb càrrecs públics que han de ser depurats i les lleis adequades per a fer-ho. Molts han comparat el procés amb el de desnazificació que es va produir a Alemanya, Holanda, Bèlgica o França. No elaboren pròpiament Informes Finals. Són lleis que implícitament admeten els errors de la història i reconeixen les culpes, però que generen així mateix altíssimes controvèrsies i conflictes en els que no entrarem en aquesta ponència.

3. Finalment ens trobem amb un tercer tipus d'investigacions a vegades enteses com a Comissions de la Veritat que, tot i compartir-hi alguns elements, tampoc s'adiuen exactament al mínim comú denominador del qual parlàvem. Són investigacions sobre drets humans en determinats casos, realitzades a nivell individual o per encàrrec a una sola persona, normalment sense recolzament oficial. Moltes d'altres han estat auspiciades per ONGs, especialment a Llatinoamèrica, en condicions extraordinàriament penoses i ocultes, per tal de testimoniar tot el que passava. En aquest cas, tota possibilitat de publicitat queda absolutament anul·lada i gran part de la força d'una CV desapareix.

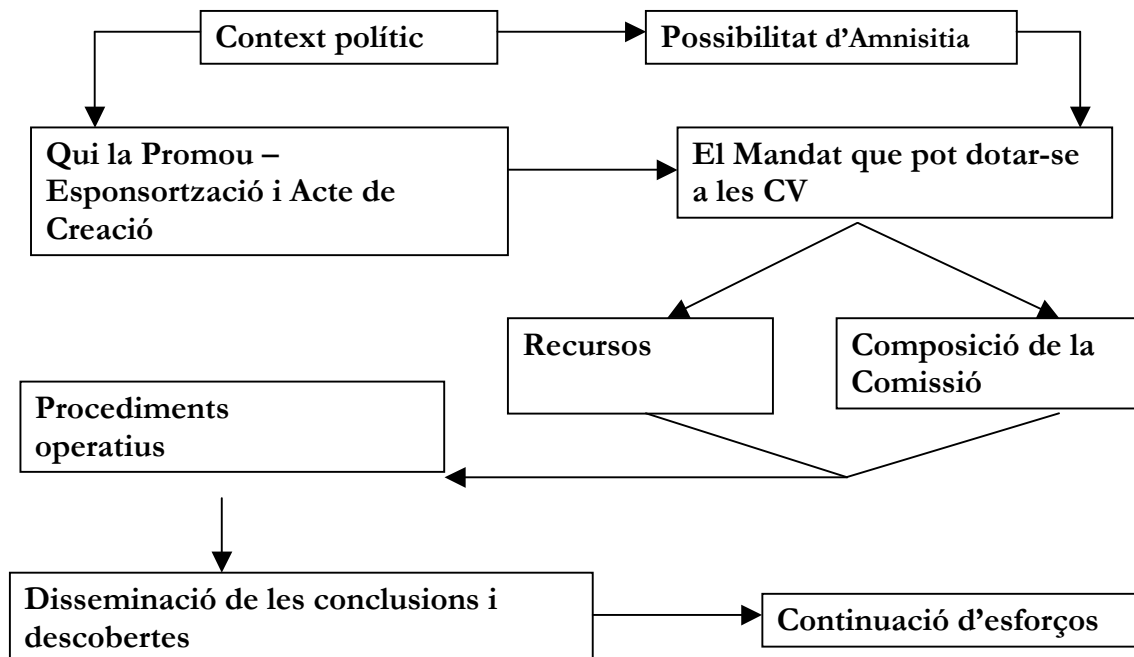
El disseny de les Comissions

Si volem que una Comissió tingui impacte i realment es comporti com un element de transformació social, la cura en el disseny de la Comissió és clau.

Sembla lògic, doncs, proposar-se la identificació de tots els elements que sorgeixen a l'entorn de la Comissió i la condicionen, per ser capaç d'adequar-los a la realitat del país on es planteja que aquesta sigui efectiva en el moment de dissenyar-la. És també per això que no hi ha un únic model de Comissió de la Veritat sinó que n'hi haurà tants com països on es faci, malgrat que hi haurà elements indiscutiblement comuns.

Els principals factors amb tots els condicionants que comporten, són: establir el context polític en el que es desenvolupen (1), qui en són els promotors, els que l'esponsoritzen i de quina manera es pretén que aquesta es posi en marxa (Acte de creació) (2). En funció del context polític, apareixerà o no la possibilitat de que les Comissions siguin el cos responsable de l'atorgament d'amnisties (cas de la Comissió Sud-africana), (3) fet que sens dubte condicionarà el procés, i incidirà en el mandat (4) específic amb el que la Comissió comptarà per dur a terme la seva tasca. Una tasca que duran a terme els comissionats, sobre els que haurem d'establir la seva idoneïtat analitzant la Composició de la Comissió (5) més escaient. Haurem de conèixer també amb quins Recursos (6) efectius es compta i, en funció d'aquests, posar en clar quins i com seran els Procediments Operatius i Activitats (7) que aquesta podrà efectuar. Finalment identifiquem els condicionants a l'entorn de la difusió de les investigacions i les conclusions de la Comissió (8) i la possible continuïtat dels seus esforços (9) posant en marxa totes aquelles propostes i processos polítics, socials i individuals embastats mentre aquesta es trobava operativa.

Serà clau no errar en el disseny i anàlisi de com serà la comissió.

Font: elaboració pròpia

Veritat

Sembla obvi que si parlem de Comissions de la Veritat haguem de parlar de la Veritat com a concepte, i, més específicament, de la veritat de la que parlen les comissions. Quan a qualsevol víctima se li pregunta si creu que una Comissió de la Veritat serà positiva la resposta és inequívocament un Si. “La veritat per fi sortirà”. Però ben aviat, a la que s’inicia el procés, apareixen múltiples veritats que enterboleixen la idea individual que un entenia. En moltes ocasions la Comissió ha estat font d’enormes frustracions, i s’ha d’estar ben alerta en no crear expectatives falses a unes víctimes a les que un Estat (idealment) no pot tornar a fallar després d’haver-ho fet incomptables vegades.

Per evitar-ho, quan parlem de veritat parlem sobretot de la necessitat de buscar una *veritat objectiva*. Però hem d’entendre que en una comissió apareixen com a mínim 4 tipus diferents de veritat:

1. La Veritat objectiva, factual o forense: fer públics fets particulars de persones particulars . Què va passar, a qui, on, quan, com i qui. És la verificació i corroboració factual que permet evitar la negació de l’holocaust o les desaparicions a Xile o Argentina amb esquadrans de la mort. Ja no es pot dir, jo no ho sabia.
2. La Veritat personal o narrativa: A partir de l’explicació de les històries de vida de cadascú, feta pública. Tradició oral. No són testimonis judicials sinó relats infinitament més rics.
3. La Veritat social o dialògica: és la veritat de l’experiència que s’estableix a partir de la interacció, la discussió i el debat de gent absolutament dispar al si d’una institució temporal com les CV.
4. La Veritat que cura o restauradora. Coneixement i no només això, reconeixement per part de l’agressor/Estat.

L’element clau de tot plegat és l’anomenat “*truth telling*”, entès com un procés que engloba totes les veritats al si de les CV.

Si provem d’ampliar una mica aquest concepte sembla interessant analitzar la proposta de Jürgen Habermas en la seva Teoria de l’Acció Comunicativa, on proposa la teoria d’una veritat que consta de tres elements:

1. Una comunicació realitzada per aportar veritat ha de correspondre’s a fets. Ha de ser **factual**, i ha de correspondre’s amb alguna cosa que realment passa o existeix.
2. És **normativa**, ha de complir amb un sistema normatiu en el que emissor i receptor són capaços de fer judicis. Es correspon amb allò que nosaltres entenem per just.
3. És realitzada d’una manera **sincera** “**veritable**”, **truthful manner**. Amb honestedat.

Les CV funcionaran si compleixen els tres aspectes de la veritat. Han de demostrar fets, no només suposicions per molt evidents que semblin. Haurien de testimoniar d’acord amb les normes de la llei i la moral internacionals, i el que en aquest context s’entén per just. Igualment és més veritable si l’informe s’elabora en la llengua pròpia dels receptors perquè és més real que una llengua que no és la materna encara que sigui coneguda. Finalment ha de presentar les seves conclusions de manera honesta i

veritable. Si amaguen alguns fets o hi posen un vel, encara que els fets siguin demostrats, l'informe no tindrà credibilitat. I aquí és important la posada en marxa de les mesures que l'informe explicita com una mesura clau per a fer-lo més veritable.

Relació de les Comissions de la Veritat amb la Justícia: Veritat Vs Justícia?

Una mirada recent a les darreres transicions demostra que judicis en períodes de transició o postbèl·lics són rars i quan es donen afecten a pocs. Per què?: Hi ha diversos factors però podem citar el mal funcionament del sistema judicial, l'existència d'oficials corruptes o compromesos, la impossibilitat de presentar proves (per inexistents), la falta de programes de protecció a testimonis, la manca de finançament i sobretot l'existència d'amnisties aprovades pels règims autoritaris just abans de deixar el poder per prevenir possibles judicis pels anomenats crims polítics. En d'altres casos hi pot haver falta de voluntat política (por) per a tractar casos políticament difícils. En aquests contextes s'ha començat a parlar de formes no judicials de fer justícia.

Les comissions no són una substitució de les persecucions judicials, ni s'han de veure com a un segon plat, sinó que probablement poden contribuir positivament a la justícia a partir de camins menys evidents com els dels judicis, fins i tot actuant de manera complementària. Les Comissions formen part d'aquest conjunt de mecanismes no-judicials de fer justícia⁵, basats més en la col·lectivitat, la veritat, influenciats per la realitat social i política del moment, i especialment útils en l'àmbit local o on grups ètnics, religiosos o nacionals han defensat les seves tradicions de justícia davant l'Estat. Són opcions de posada en solfa menys formal però amb importants avantatges potencials, sobretot a partir de la força que emana de l'anomenada justícia restauradora (restorative justice) en contraposició a la justícia punitiva que ofereixen els tribunals ordinaris de justícia. És una opció moltes vegades necessària en períodes de transició, usada per tal de no desmuntar una democràcia encara fràgil. Moltes vegades pren la forma de justícia comunitària i dista molt de qualsevol procés homologat per la comunitat internacional. Són processos orientats a la comunitat, dirigits per persones que hi són influents, amb defensors no professionals, i on el resultat final són compromisos on prevalen els valors de restauració per sobre de la punició o la retribució, i que són executats no a partir de l'acció coercitiva d'un cos de seguretat sinó per la pressió social. Estem parlant dels sistemes de *Gacaca* a Rwanda, *Salesh* a Bangladesh, *Jambi* a Bhutan, *Sardar* al Pakistan, *Saranwali* a l'Afganistan, *Khufemba* a Moçambic i exemples com els "*community restorative justice projects*" d'Irlanda del Nord, o els sistemes de justícia indígena a Austràlia.

Les Comissions són un pas més formalitzat dins dels mecanismes no-judicials de fer justícia.

Intentarem identificar de manera consecutiva els avantatges dels judicis quan aquests són justos, els problemes que es generen en cas de grans violacions de drets humans i quins avantatges poden suggerir les comissions de la veritat en aquest context.

⁵ En aquest sentit és imprescindible el llibre de Teitel, Ruti. G.; 2000; ; *Transitional Justice*; ; New York; Oxford University Press; 2000. Pp. 301, respecte les formes de justícia que es poden esgrimir Durant les transicions. És un llibre especialment realitzat des de l'òptica del pret i la jurisprudència existent al respecte tant a nivell nacional com internacional.

Avantatges de la justícia als tribunals (on són creïbles)

1. Es basa en el principi de justícia retributiva: s'han de passar comptes.
2. Els judicis focalitzen la seva atenció en la identificació individual de responsabilitats legals per a accions específiques i castiguen a aquells que són trobats culpables. Però no parla del sistema i dels models d'abús que han existit en el seu conjunt.
3. Redueix la possibilitat de revenja privada. La culpabilitat passa a ser un element públic.
4. La informació és exhaustiva i creïble. L'Estat garanteix el procés.
5. Educació a la població: no hi ha impunitat davant les agressions.
6. Conceptualment s'atorga el tancament del conflicte tant a víctima com al perpetrador a partir de la intervenció de l'Estat, que apareix com a víctima en tant que representant de la societat.

Crítiques als judicis en cas de massives violacions de drets humans:

1. A qui es persegueix? Possibilitat d'arbitrarietat. Alguns paguen per tots? (Nazis, Iugoslàvia o Rwanda)
2. Frustració de la víctima davant d'argücies legals, que absolen perpetradors.
3. El rol de testimoni no és el mateix del que explica una història de vida. La consistència necessària és diferent.
4. Entorn hostil i desconegut per part de la víctima. Formalment i, a vegades, físicament.
5. En un procés de reconciliació nacional una sentència no és suficient.
6. El sistema judicial és poc creïble.

Avantatges de les Comissions de la Veritat⁶

1. Explicació del context. Les comissions investiguen i fan un informe amb la descripció dels models i tipus d'esdeveniments ocorreguts en els anys anteriors, i les polítiques i pràctiques específiques que les van causar. La descripció de casos individuals són a exemples d'aquests models però no es tracten individualitzadament.
2. La qualitat i la quantitat d'informació i accés a la veritat pot ser major. Permet investigar el que realment va passar, utilitzant equips d'investigació especials i mètodes tradicionals. Han demostrat que poden aportar més informació sobre casos de desapareguts que els simples judicis als tribunals. En moltes ocasions la selecció de casos i la baixa qualitat dels comissionats com a investigadors ha estat un element que ha tret molta força a les comissions.⁷
3. Hi ha l'espai per al lament, l'entorn no és hostil i no actuen sota unes normes de conducta pre-apreses. És un espai flexible davant la rigidesa del sistema judicial.
4. La justícia vol evitar la revenja de la víctima però l'exposició pública de les veritats per part dels perpetradors pot també desactivar-la. (S.A). Generalment la sanció de l'exposició pública dels fets no és suficient per la víctima, però és un element interessant si no hi ha possibilitat de justícia punitiva.

⁶ Especialment a partir de Boraine, Alex. Op. Cit. Pp.269-275.

⁷ Crocker, David, A. Truth Commissions, Transitional Justice and Civil Society dins de Rotberg, R. Thompson, D. *Truth vs Justice, the morality of Truth Comissions*. Princeton Univ Press. 2000. Pp 100.

5. En molts casos hi ha hagut conseqüències judicials de la tasca de les Comissions: una comissió no anul·la la justícia punitiva un cop aquesta sigui possible.
6. Parlen víctimes i responsables de violacions en boca pròpia. Tothom davant de tothom permetent a la vegada un procés simbòlic de cicatrització. La veritat com a element reparador i de justícia. L'exposició de la veritat proporciona a les víctimes una audiència completa, per què puguin comunicar-se amb tota la societat i compartir amb ella tot el patiment. Moltes famílies han dit que només coneixent l'absoluta veritat del que va passar poden obtenir poden sentir que se'ls ha fet justícia després d'anys de negacions i silencis. El procés de *truth-telling* és clau.
Dotar d'un espai compartit per a parlar pot ser un primer embrió cap a la reconciliació.
7. El reconeixement del govern dels danys que ha causat pot ser un element important i satisfactori.
8. És una institució més adequada per educar a la població en la cultura dels drets humans. Ex: Ús dels mitjans + difusió informe final.
9. Les CV tenen més capacitat per assegurar reparacions i la rehabilitació de col·lectius de víctimes. I entenem com a tals la restitució, compensació, rehabilitació, satisfacció i garanties de no repetició.
10. Quan permet anomenar el nom dels responsables d'atrocitats, les Comissions actuen igualment com a institució sancionadora. És una alerta que mostra a la població que no segueix existint la cultura de la impunitat.
11. Proposa recomanacions de reformes estructurals que inclouen igualment la reforma de la justícia.

Justícia punitiva i justícia restauradora (CV)

És interessant un cop esbossades les diferències, analitzar un senzill esquema comparatiu respecte les diferències entre justícia punitiva i el concepte de justícia restauradora que emana de les Comissions de la Veritat. És important remarcar d'entrada que la justícia retributiva (punitiva) és òbviament especialment recomanable. Les formes de justícia alternativa són comunament rebutjades per la comunitat internacional perquè són menys formalitzades. Per això si no hi ha aparell de justícia fiable en un país s'advoca pel TPI creat recentment. Sovint però, els elements possibilistes i econòmics, demanden la focalització en la justícia restauradora com a element necessari per tirar endavant. És la idea de la Veritat per assolir justícia⁸, coneixement i reconeixement per la que es decanten cossos com les Comissions.

La comparació traçada per Forsberg i Teivanen⁹ es basa en les relacions que s'estableixen a partir d'un problema que genera necessitat de justícia, entre els actors

⁸ És imprescindible per tenir una perspectiva àmplia legal, moral i ètica sobre el tema el llibre editat per Rotberg, Robert; Thompson, Dennis. *Truth vs Justice. The Morality of Truth Commissions*. Princeton University Press. New Jersey. 2000. 309pp.

⁹ Forsberg, Tuomas; Teivainen, Teivo; The role of truth Commissions in Conflict Resolution and Human Rights Promotion: Chile, South Africa and Guatemala; *Research report for the Department for International Development Corporation, Ministry for Foreign Affairs of Finland*; Helsinki; The Finnish Institute of International Affairs – Working papers N° 10, 1998. A partir de Zehr, Howard. Restorative Justice. The Concept. *Corrections Today*. Desembre de 1997. Pp68-70.

de la relació conflictiva, en un procés que busca el tancament del problema i un resultat final que es deriva d'una o altre actuació de justícia.

Justícia punitiva o retributiva (Tribunal)		Justícia Restauradora (CV)
Definit generalment, de manera abstracte a partir d'infraccions legals. Les variables rellevats són les legals L'estat és la víctima	Problema	Ve definit per la relació entre les persones i les violacions de la gent en tant que individus. L'entorn actua com a variable rellevant La persona és una víctima.
L'Estat (actor actiu) L'agressor (actor passiu)	Actors	La víctima i l'agressió en primer terme conjuntament amb la comunitat i l'estat.
Adversatiu, autoritari, tècnic, impersonal. Es focalitza en la culpabilitat i l'exculpació i s'encoratgen postures tendents a la neutralització de discursos.	Procés	Participatiu, maximitzador d'informació, diàleg i focalitzat en necessitats i obligacions dels individus. Es busca i encoratja l'empatia la responsabilització, el reconeixement i el perdó.
Dolor i sofriment per part dels actors. El dolor generat per qui ofèn queda igualat pel dolor que li infringeix la justícia És un resultat orientat al passat	Resultat	Les coses es faran bé al identificar necessitats i obligacions, curació i solució dels problemes El dolor generat per qui ofèn queda compensat pel compromís de fer el bé. És un resultat orientat a futur.

L'esquema molt senzill ens avança uns dels elements claus de la justícia restauradora, l'empatia, el perdó, la veritat, l'orientació a futur, la necessitat d'un tancament de relacions conflictives a partir de la participació i la paraula.. Si buscàvem pau i la tenim, veritat i la trobem, misericòrdia i la propugnem, trobarem justícia encara que no sigui en el sentit punitiu, i completarem així els elements necessaris per a trobar la reconciliació.

El tancament del conflicte¹⁰:

És interessant observar sistemàticament els dos models esmentats de transacció entre víctima i agressor per a assolir el tancament del conflicte a partir de la intervenció de terceres parts per a assolir el tancament del conflicte. Ens centrarem ara en la justícia possible a partir de les Comissions.

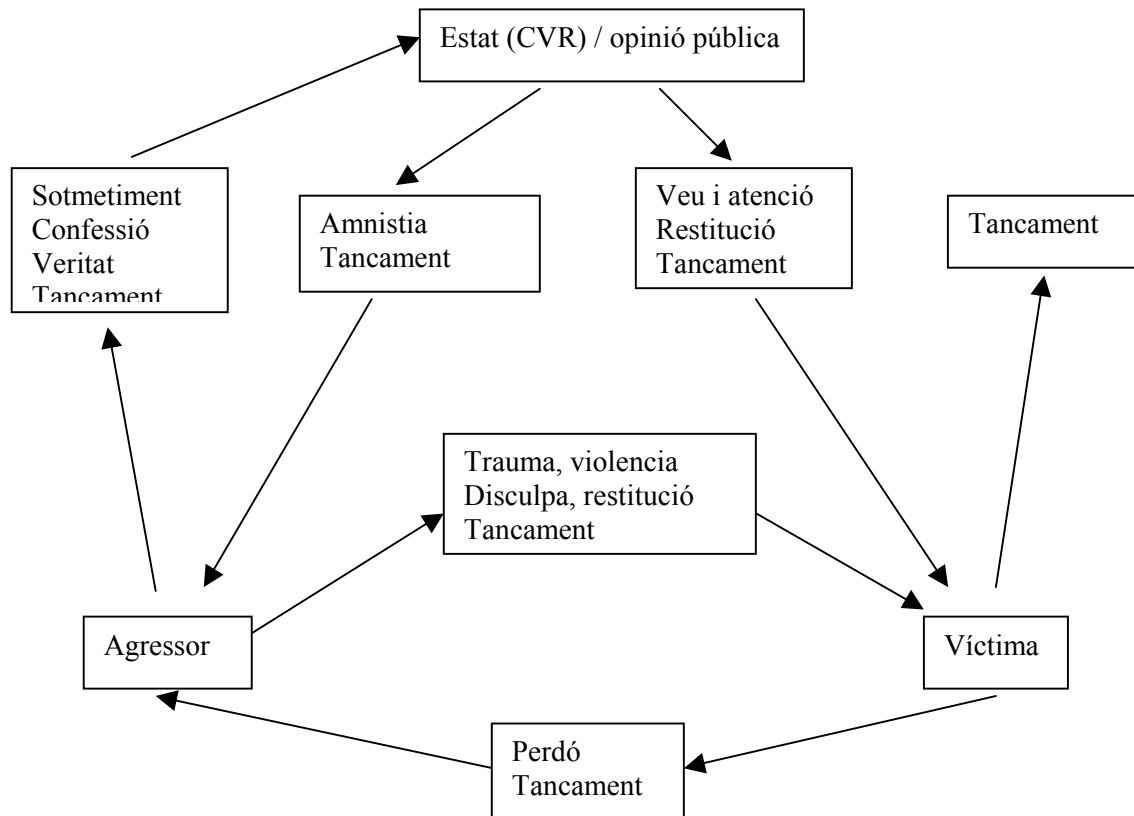
És important recalcar que aquest model descansa sobre el cas sud-africà que introdueix l'amnistia per als agressors a canvi de la veritat. El model descansa sobre tres pilars:

- Víctima/agressor: perdó a canvi de disculpa/restitució.
- Agressor-Estat: veritat a canvi d'amnistia (si no persecució penal)
- Estat-víctima: restitució a canvi de tancament

¹⁰ A partir de Johan Galtung: *Tras la Violencia, 3R: reconstrucción, reconciliación, resolución. Afrontando los efectos visibles e invisibles de la guerra i la violencia.* Bakeaz-Gernika Gogoratuz. 1998. Pp.55-58.

Se suposa que el resultat net de deixar que prevalgui la veritat és la reconciliació, en tant que suma de tots els tancaments que fan els actors que actuen en la resolució del conflicte.

Model transaccional: el model de la Comissió de la veritat i reconciliació (Sud-africana):

Font: Galtung Op.cit

Òbviament aquest model també genera molts problemes: Els tres tancaments han de ser possibles i sabem que la veritat pot no portar el perdó, la reconducció de l'agressor queda lluny i l'estat pot no haver fet justícia.

Segons Galtung, el model de reconciliació podria tenir una força molt important. Sud-àfrica ha obert nous camins en la pràctica de la jurisprudència veient el delictes tant com una relació agressor-víctima com una relació agressor/estat/opinió pública. Fer un delictes significaria haver de reconciliar-se, pagar l'enorme cost mental i espiritual que això comporta, i podria tenir més efectes dissuasoris que el càstig convencional. Arribar a aquest punt, sembla, vista l'experiència sud-africana, una bonica utopia.

Les comissions de la veritat com a element de transformació en un marc de construcció de la pau

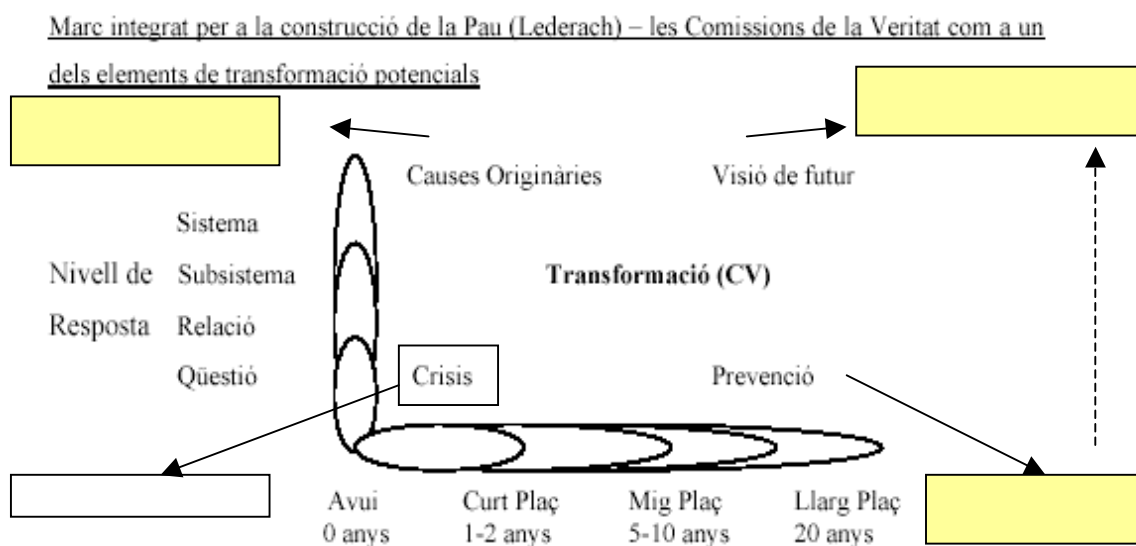
La construcció de la pau ha de dependre d'una estructura i d'un marc temporal definits per la transformació sostenible, i ha d'operar en el seu interior.

L'estructura apunta a la necessitat de pensar en termes globals respecte de la població afectada i pensar sistemàticament en qüestions implicades. El procés subratlla la necessitat de pensar de forma creativa en la progressió del conflicte i la sostenibilitat de la seva transformació connectant els rols, les funcions i les activitats. Els punts d'intersecció de les dues dimensions proporcionen cinc comunitats de pensament i d'acció diferents que apuntarem en relació a la tasca que pot dur a terme un cos com una Comissió de la Veritat si efectivament es possessin mitjans per a fer-ho possible.

1. Causes originàries (Els que busquen i treballen les arrels del problema). Treballen a nivell sistèmic i actuen a destemps amb la realitat. En aquest sentit, els comissionats i personal investigador de la Comissió ha d'exposar a l'informe final quines són les causes perquè s'iniciés el conflicte. Aquesta exigència es troba en tots els mandats de les Comissions de la Veritat.
2. La gestió de la crisi (Mediadors): És respondre ARA i són els encarregats de donar resposta a problemes immediats. Volen saber què s'ha de fer i fer-ho el més aviat possible. Les Comissions actuen una mica a posterior d'aquests experts del curt termini. Podríem dir que actuen just després, però en reben les conseqüències i han d'exposar un conjunt de recomanacions per a la reparació integral de les víctimes, que si que corresponen a problemes de l'ARA i no del mig termini. Malauradament aquesta exposició de recomanacions surt a tots els mandats però en cap cas no ha tingut caràcter vinculant. Han estat recomanacions que el govern ha rebut i ha aplicat amb absoluta discrecionalitat, si és que s'han arribat a aplicar en alguns casos. A un nivell menys ambiciós podem esmentar els cossos d'assistència psicològica amb els que han comptat algunes comissions per tractar l'ara" de les persones amb les que treballen: la realitat diària de les víctimes abans, durant i després del testimoniatge.
3. Els que actuen en el camp de la prevenció. Parlen de com respondre qüestions immediates però mirant al futur i aprenent del passat per anticipar crisis futures. Treballen l'*early warning*. En aquest sentit l'actuació de les Comissions transmet uns determinats valors i tracta un conjunt de violacions que mai més podran ser obviades per la societat si efectivament existeix una difusió correcta de les activitats que la aquesta du a terme. El coneixement i la presència reiterada en els mitjans de comunicació de valors que preserven els drets humans, actuen com a elements de xoc contra el reinici del conflicte.
4. El camp dels visionaris: Treballen a nivell del sistema i des de la perspectiva generacional. Són els que preveuen el què volem construir i el què volem per les futures generacions. Dins del mateix camp de les recomanacions, moltes comissions han proposat canvis estructurals en la concepció de l'Estat (sistemes judicials, de govern etc...) més enllà de l'estricta actuació immediata per a les víctimes. En aquest sentit, les propostes de la Comissió poden actuar com a veu autoritzada a l'hora de realitzar aquests canvis estructurals que efectivament la societat demanda en moments de canvi.
5. La Transformació: És un compendi de tot o hi conflueixen totes les comunitats anteriors. En essència la transformació es refereix al canvi que pot ser entès de dues formes fonamentals i en quatre dimensions.

- Des del punt de vista descriptiu, la transformació fa referència als efectes que produeix el conflicte social
- Des d'un punt de vista de recepta la transformació implica la intervenció deliberada per dur a terme un canvi.

Les Comissions actuen més des del punt de vista descriptiu, mostrant una realitat amagada i de coneixement obligatori perquè una societat pugui mirar al futur sense morts a l'armari. Però ens mostren també possibles receptes a partir del seu informe final i les seves recomanacions. Són un element transformador bàsicament en la dimensió personal de les víctimes, però també en la relacional, l'estructural i la cultural. Una difusió exhaustiva de la seva tasca, si aquesta ha comptat amb els recursos i els recolzament social necessaris, converteix a les Comissions de la Veritat com un element clau en el procés de transformació cap a la consolidació de la Pau. Es converteix en un element transformador de primera magnitud, dins del conjunt d'eines amb les que compta una societat per regenerar-se. Fins al punt que els més agosarats han arribat a afegir al nom oficial de Comissió de la Veritat, la paraula Reconciliació, clau de volta per a la construcció i manteniment sostenible de la pau.

Font: Elaboració pròpia a partir de Lederach. Op.cit.

Darreres paraules

Les comissions de la veritat són un cos al que es demana un impossible. Aportar la veritat sobre el passat d'un país i la reconciliació dels seus pobles enfrontats per a construir un futur comú. Però demanant l'impossible es pot impulsar la tendència.

Les Comissions poden ser institucions que afectin de manera transversal a tot un país, o poden mantenir-se en un prudent segon marge, focalitzant la seva tasca en les víctimes, l'establiment de recomanacions i redactant l'informe sobre "el que va passar". Però sembla evident que la orientació a les víctimes és una necessitat en tots els països on l'estat o la societat ha matat, torturat o ha fet desaparèixer. Les Comissions són cossos únics, temporals, on es pot provar de vehicular tot aquest patiment de manera sistematitzada, dotar-lo de coherència i explicació per incompreensible que

sigui, i donar-li una sortida que reforci el procés de transició. Són un granet d'arena per donar veu a víctimes anònimes; i assistir-les, i aprendre del que diuen, i en definitiva, evitar que se'n en vagin sense fer soroll; com quan les fulles de tardor es despinten dels arbres.

Bibliografia de referència

- Brahona de Brito, Alexandra; Aguilar, Paloma; González Enríquez, Carmen (Eds). *Las políticas hacia el pasado*. Colección Fundamentos 207. Ediciones Istmo SA. 2002
- Boraine, A. *A Country Unmasked. Inside South Africa's Truth and reconciliation Commission*. New York. Oxford University Press. 2000.
- ICTJ. *The Handbook of reparations*. Oxford University Press. 2006
- Lederach, JP. *Construyendo la paz. Reconciliación sostenible en sociedades divididas*. Bilbao. Ed. Bakeaz/Gernika Gogoratuz. 1998.
- Lefranc, Sandrine. *Políticas del Perdón*. Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S.A.) – Presses Universitaires de France. 2004
- Tutu, Desmond. *No Future Without Forgiveness*. Doubleday. New York. Novembre 1999.
- Villa-Vicencio, Charles i Verwoerd, Wilhelm. *Looking back reaching forward. Reflections on the Truth and Reconciliation Commission in South Africa*. UCT Press. 2000.
- www.ictj.org – Web del Internacional Centre for Transitional Justice